

Dejan Grba

Adam Curtis

Misliti dokumentarno, dokumentovati mišljeno

Kao način beleženja, analize i interpretacije događaja i pojava, filmski i televizijski dokumentarizam uživa auru autoriteta i znatnu popularnost iako je inherentno nepouzdan i manipulabilan. O tome svedoče brojni istorijski primeri od prilagodljive 'autentičnosti' Roberta J. Flahertyja (*Nanuk sa severa*, 1918), psiho-perceptivne indoktrinacije Leni Riefenstahl (*Trijumf volje*, 1934 i *Olimpija*, 1938) i ratnog propagandizma Franka Capre (*Zašto se borimo*, 1942-1944), preko sadističke *Mondo* eksploatacije (Gualtiero Jacopetti, *Africa Addio*, 1966) sve do suptilne ideologije *docu-tainmenta* (History Channel, National Geographic TV). Društvena uloga i kulturni značaj filmskog i TV dokumentarizma su istovremeno određeni i problematizovani fleksibilnošću samog žanra čije tehnike uključuju recikliranje arhivskih snimaka u različitim, često suprotstavljenim kontekstima, organizovanje događaja za potrebe snimanja, tendencioznu montažu, proizvoljno dodavanje tona i zvučnih efekata i, najzad, zavodljivu fluidnost verbalnog narativa čija detaljnija provera po pravilu zahteva transkripciju.

U savremenoj paradigmi kulture kao organizovanog skupa delatnosti za proizvodnju, posredovanje i konzumaciju različitih sadržaja i odnosa, u kojoj inflacija dokumentaraca sa skrivenim ili nedostajućim političkim odrednicama otvara prostor za ciničnu propagandu i marketing, opus britanskog autora Adama Curtisa zaslužuje posebnu pažnju. Impozantan tematski opseg njegovih dokumentarnih mini-serija između ostalog obuhvata društvene uticaje naučno-tehnološke infrastrukture od polovine 19 veka (*Pandora's Box*, 1992), političke manipulacije istorijom i sećanjem posle Drugog svetskog rata (*The Living Dead*, 1995), promene ekonomskih modela i društvenih odnosa u Velikoj Britaniji tokom poslednjih pedeset godina (*The Mayfair Set*, 1999), transformacije koncepta individualnosti u zapadnoj kulturi 20 veka (*The Century of the Self*, 2002), ideološke paralele i veze između islamizma i neokonzervativizma (*The Power of Nightmares*, 2004) i različite vidove razumevanja i instrumentalizacije ideja o slobodi (*The Trap: What Happened to Our Dreams of Freedom*, 2007).

Curtisov dokumentarizam polazi od ideje i ambicije da se kritički prouče, prikažu i objasne složeni društveni, istorijski, politički i ekonomski procesi, uslovi i činioci globalno značajnih trendova. Zasnovan je na multidisciplinarnom i temeljnom istraživanju, a relizovan je inteligentnim i samosvesnim rezonovanjem kakvo sebi može da priušti samo autor široke erudicije i znatnog etičkog integriteta. Tome svakako doprinosi i Curtisovo oksfordsko obrazovanje sa kursevima iz genetike, psihologije, geografije, statistike i politikologije.

Intelektualni i akademski nivo Curtisovih serijala, na žalost, nije podržan primerenim medijskim stilom njegovih emisija. Uprkos (ili možda upravo zbog) namere da bude po svaku cenu zabavna i duhovita, kombinacija agresivne montaže, treš-estetike i bizarnih snimaka deluje pomalo nametljivo i nepotrebno opterećuje izrazito zanimljiv, informativan i složen narativ. Medijski nedostaci Curtisovog opusa se, međutim, mogu smatrati irelevantnim zahvaljujući autoritetu, ozbiljnosti, inventivnosti i visokom nivou kritičke konceptualizacije koja je postignuta autentičnim promišljanjem i nije ekonomski ili politički

uslovljena. I mada šira publika zbog toga u njemu ponekad prepoznaje sklonost ka teorijama zavere, Curtisov pristup je upravo suprotan. Bez obzira na oblast političkog ili patološkog spektra iz koje nastaju, teorije zavere po pravilu koriste dubiozne interpretacije dokaznih materijala i uvek nude skrivene, ultimativne i neupitne 'istine' ukazujući na regresivnu potrebu za postojanjem superiornog polja upravljanja i kontrole. Curtisove teze, nasuprot tome, nastaju finim uodnošavanjem distanciranog promišljanja i studiozno dokumentovanog istraživanja koje navodi na preispitivanje pre nego što nameće odgovore i konstatacije.

Zbog toga činjenica da se ove teze često olako označavaju i citiraju kao opšta mesta u savremenoj akademskoj zajednici možda više govori o njenim nego o Curtisovim intelektualno-etičkim kvalitetima. Gledanje i slušanje dokumentaraca Adama Curtisa sa pažnjom na koju nismo navikli u poplavi trivijalnih *documentainment* besmislica, svakako je najbolji način da se to proveriti.

Politika, Kultura - Umetnost - Nauka br. 51/LIII, 4 april, str. 12, Beograd, 2009.